

BABITS MIHÁLY PROPERTIUS-FORDÍTÁSÁNAK (II, 15) FORRÁSA ÉS A FORDÍTÓ KÖLTŐI INVENCIÓI

GÁBOR Dávid

PPKE BTK, 1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1., Magyarország

Beérkezett: 2021. december 31. • Elfogadva: 2022. január 4.

© 2022 A szerző(k)

ABSZTRAKT

Propertius II. 15. elégiájának fordítása az *Erato* latin ciklusának közepén (Ovidius *Amores* I. 5. elégiájával szimmetrikus párban) hangsúlyos szerepet tölt be Babits fordításkötetében. Ennek a Propertius-fordításnak ez az első és egyetlen megjelenése Babits életművében, de a klasszikus szerzőhöz való viszonya nem előzmény nélküli. Babits levelezésében és irodalomtörténeti munkáiban is előkerül Propertius neve, de mindezeket túl latintanári pályafutása során is foglalkozhatott verseivel. Ez a dolgozat elsősorban arra a kérdésre keres választ, hogy a fordításhoz Babits milyen szövegforrást használhatott, illetve hogy a Babitsra sajátosan jellemző fordítói paradigma jelei, a költői invenciók mutathatnak-e összefüggéseket a szövegforrások vagy Babits más fordításai között.

KULCSSZAVAK

Propertius, Babits Mihály, Cynthia, *Erato*, levelezés, fordítás, kereszténység, domesztikáció

* Levelező szerző. E-mail: szepe8a@gmail.com

A VERS HELYZETE BABITS ÉLETMŰVÉBEN

Propertius nevének, illetve személyének előfordulása Babits életművében meglehetősen ritka. Az egyetlen ismert fordítása az aranykori szerzőtől a II, 15 elégia, amelyben Propertius a Cynthiával töltött boldog éjszakáról számol be, miközben az együttlét gyönyörűségeit állítja szembe a polgárháború szörnyűségeivel. Talán nem véletlen, hogy a háborúellenes Babits ezt a költeményt az I. világháború után megjelenő *Erato* című fordításkötetben jelentette meg először.¹ Néhány forrás azonban rendelkezésre áll a korábbi időszakból, így például a Babits-kronológiában és a levelezésében is lehet találkozni Propertius említésével. A fordítás és a szövegforrás intertextuális viszonyának bemutatásához érdemes röviden megjeleníteni azt a néhány előfordulást, amely rendelkezésre áll.

A Babits-kronológiából csupán Némethy Géza nevét lehet összefüggésbe hozni Propertiuszal, ugyanis az ismert klasszika-filológus a római elégia szakértőjeként több művében foglalkozik a témával,² Babits életében pedig fontos szerepet játszott mint a költő egyetemi tanára. Az 1904/1905-ös tanév második félévében Babits Némethy Propertius-óráján vett részt hallgatóként.³ Ezután azonban Propertius nem kerül elő többször a Babits-kronológiában, csupán Babits leveleiben bukkan fel újra.

Az első említés 1904. augusztus 20-án (Szent István ünnepén) keltezett levélből van, amelyet Babits Szekszárdról írt Kosztolányinak:

„Michael Babitius Desiderio Costolano salutem et dextram! Ez ünnepi és klasszikus írásmat illett talán nyelveden kezdeni, Propertius! Aki vad, és szőrös és alkalmasint sokistenhívő atyáinkat görbe <pásztorbottal ölokba hajtván először tette birkákká: annak van ma ünnepe; – de én másról beszélek!”⁴

A levél nyitószoraiban Propertius mint a latin nyelv szimbóluma jelenik meg, de utána nincs is több szó róla, hanem Babits rögtön Szent István ünnepére tér át, miközben államalapító királyunk hittérítő működését pásztorallegóriává alakítva mutatja be. Valószínűsíthető, hogy az államalapítás évfordulója, a pásztorallegória, valamint Propertius említése mind-mind a Palilia (vagy Parilia) ünnepre, vagy egy ehhez kapcsolódó Propertius-helyre (IV, 4, 75 sk.) vonatkozik. A Palilia tisztuló és engesztelő ünnep volt, amelyet *Pales* istennő tiszteletére rendeztek, és Róma alapításának állítólagos napján, április 21-én tartottak meg.⁵ A párhuzamok alapján egyértelműnek tűnik a kapcsolat: mindkét ünnep a város- vagy államalapításhoz kötődik; a pásztorallegóriához kapcsolódó Paliliához illik a keresztény hittérítésre vonatkozó pásztorallegória; a tisztuló és engesztelő ünnepi hagyomány pedig párhuzamba állítható a Szent István-napi búcsú keresztény szokásával, így Babits vélhetően erre az ünnepre utalhatott soraival. Érdemes azt is megemlíteni, hogy a *birka* kifejezés használata a magyar ősökre rendkívül dehonesztáló, kifejezetten komikus hatású,⁶ amire Kosztolányinak négy nap múlva

¹ Babits M.: *Erato: Az erotikus világművészet remekei*. Wien (1921) 26–28.

² Vö. Némethy G.: Parerga Propertiana. *EPHk* 28 (1904) 625–651; Némethy G.: *A római elegia*. Budapest (1905) 270; Némethy G.: Ovidius Szerelmeinek új kiadása. *Akad. Értés*. 17 (1906) 583; *P. Ovidii Nasonis Amores*. Ed. G. Némethy. Budapestini (1907) 112.

³ Róna J.: *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája; 1883–1908*. Budapest (2011) 249.

⁴ Babits Mihály *Levelezése 1890–1906*. Ed. Zsoldos S. Budapest (1998) 94.

⁵ Vö. Geréb J.: Palilia, Parilia. In: *Ókori lexikon*. Szerk. Pecz V. Budapest (1904): <https://mek.oszk.hu/03400/03410/html/6058.html> (Megtekintés ideje: 2020. 11. 09.)

⁶ Babits és Kosztolányi ekkor még fiatal, egyetemista korú szerzők, a provokatív, pimasz hang életkori sajátosság.

küldött válaszában Priapus említése szintén rájátszik, miközben Propertius neve a válaszlevélben is előkerül:

„Kedves barátom! Ezt a levelet, mint láthatja, nem Propertius, Priapus vagy más ilyen úr ünnepein írom, hanem azon a napon, melyen Szegszárdot >>óriás lelkesedés<<sel, epochális felkiáltással rendezett tanácsú várossá kiáltották ki.”⁷

Propertius nevének itt nincs különösebb jelentősége, valószínű, hogy Kosztolányi csak reagált Babits bevezetésére. Ezután három hónapnak kellett eltelnie, hogy ismét Propertiusról írjon levelezésében Babits, ezúttal is Kosztolányinak címzett írásában (1904. november 17.):

„Homerós. Odyssea. Tetszenék nagyon, ha oly irgalmatlanul nem küzdenék a nyelvvel. A görögök közül még Platot és Aischylost forgatom. Catullus, Tibullus, Propertius. Adagonkint.”⁸

Ebben a félévben Babits Ponori-Thewrewk Emil óráin (*A római irodalom története; Római grammatikusok; Interpretáló gyakorlatok*) foglalkozhatott római szerzőkkel az egyetemen,⁹ s bár egyik óra sem kapcsolódik kiemelten Propertiushoz, valószínű, hogy ezek az egyetemi órák inspirálták az említett szerzők olvasására.

A negyedik alkalommal (és egyben utoljára) 1905. augusztus 3. előtt említi meg Babits Propertius Juhász Gyulának írt levelében:

„[...] minden kor objektív költői egyéni módon látták a világot s szubjektív költői (az úgynevezett lírikusok egyéni reakciójukat fejezték ki – Pindarus lelkesedését, Catullus dühét, Propertius érzéki indulatát –, de mindig a világgért és a világ ellen; szemét behúnyni még a félénk Tibullusnak sincs esze ágában sem.”¹⁰

Nyár előtt, a tavaszi félévben már volt Babitsnak Propertius-témájú órája Némethy Gézával, vagyis az őszi félév novembere óta eltelt időben ez is hatással lehetett a költő iránti érdeklődésére. Mindenesetre érdekesnek tűnik, hogy a Propertiuszal kapcsolatos említések erre az 1904. augusztus és 1905. augusztus közötti időszakra korlátozódnak Babits életében. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a Kosztolányival váltott első két levélben volt a római költőnek kitüntetett szerepe, a másik két levélben már csak második-harmadik latin szerzőként jelenik meg.

Érdemes megjegyezni, hogy a négy idézett levél közül Babits csak az utolsóban ír jellemzést Propertiusról. Tehát Babits szerint Propertius „szubjektív költő, lírikus” és a verseiben kifejezett egyéni reakciója az „érezéki indulat”.¹¹ Babits szavait érdemes összehasonlítani *Az európai irodalom története* római elégiászterzőkkel foglalkozó részével, ahol Propertiusról a következőket mondja (a levélhez viszonyítva több mint 30 évvel később):

„Tibullus lágy, édes, egy kissé dekadens és siránkozó; Propertius érzéki, forró, s tele mitológiai szárnyalással, akár Kallimakhosz.”¹²

Az *érezéki* szó tehát Babitsnál visszatérő jelző Propertius költészetével kapcsolatban, ami fontos lehetett az *Erato* verseinek válogatásakor, és megmagyarázhatja azt is, hogy az „egy

⁷ Uo. 101.

⁸ Uo. 130.

⁹ Róna: *i. m.* (3. j.) 233.

¹⁰ Babits: *i. m.* (4. j.) 163–164.

¹¹ Uo.

¹² Babits M.: *Az európai irodalom története*. Budapest (1936) 105.

kissé dekadens és siránkozó” Tibullust miért hagyta ki az *Erató*ból.¹³ A római elégiusokkal kapcsolatban Babits fontosnak tartja megemlíteni, hogy Tibullusban, Propertiusban és Ovidiusban is közös, hogy „meg sem kísérlék a nemzeti ügynek szolgálatára lenni verseikkel”,¹⁴ vagyis ezek a szerzők közügyek helyett inkább a szerelmi témák felé fordulnak. Propertiuszal kapcsolatban Babits még több mint egy évtizeddel később is a II. könyv 15. elégiáját hozza példaként: „Propertius pedig őszintén megvallja, hogy a szép Cynthia több neki, mint Augustus, minden diadalaival.”¹⁵

Mivel Babits középiskolában is tanult latint, és ő maga is latintanár lett, a fent említett fontosabb életrajzi források után érdemes rövid kitekintést adni Propertius tanításának magyarországi helyzetéről. A téma többek közt azért is fontos, mert a latintanár Babitscsal kapcsolatban joggal merülhetne fel a gondolat, hogy a jól ismert költőtől esetleg egy középiskolai tankönyvből választott szöveget. Propertius tanítását Magyarországon Váradi Eszter 2005-ös tanulmánya rendkívül részletesen és gazdagon mutatja be a kezdetektől egészen 1945-ig,¹⁶ így Babits középiskolás éveire vonatkozóan is vannak benne fontos tájékoztató pontok.

Bár a kiegyezés előtti latinoktatásban egyértelműen jelen volt Propertius életműve, a leggyakoribb előfordulások mégis a kiegyezés utáni időszakban találhatók,¹⁷ vagyis megállapítható, hogy Babits olyan korszakban tanult latint, amikor már Propertius iskolai tananyag volt. Természetesen a Tibullus- és Propertius-antológiákra már ekkor is jellemző volt, hogy „gyakran mellőznek bizonyos részleteket az elégiákból, úgy mutatván be Tibullus és Propertius költészetét, hogy közben a diákok erkölceit még véletlenül se veszélyeztessék.”¹⁸

Váradi tanulmánya szerint az említett két költő közül Propertiusnál több verset idéznek a tankönyvszerkesztők, de nagy az átfedés a válogatásban, annak ellenére, hogy ekkoriban még nem volt annyira részletesen szabályozva a tanterv, mint ma: „13 olyan elégia van, amely csupán egyszer fordul elő összesen, további 8 elégia pedig 2–3 előfordulással szerepel.”¹⁹ Babits VIII. osztályban diákként a Pirchala-féle *Anthologia Latina*t használta,²⁰ bár Váradi ezt a könyvet csak a mellékletben említi meg.²¹

A fentiek alapján nagyon úgy tűnik, hogy Propertius költészetének hatása nagyon jól körülatárolhatóan jelent meg Babits életében: először a középiskolás éve alatt, utána az egyetemi éve alatt az 1904/1905-ös tanév körül, majd az *Erato*, illetve *Az európai irodalom története* megírásakor. Mivel az *Erato* előtt nem volt olyan előfordulás Propertiuszal kapcsolatban, amely közvetlenül vagy közvetve a II, 15 elégiára utalhatott volna, nagyon valószínűnek tűnik, hogy az *Erato* gyűjteményének válogatásakor merült fel először, hogy Babits pontosan ezt a verset fogja választani.

¹³ Babitsnak van Tibullus-fordítása, az viszont nem saját szerkesztésű kötetben jelent meg. Vö. Tibullus: Megbánás. In: *Halhatatlan szerelem. Nagy költők és nagy festők művészetének tükrében*. Szerk. Mikes L. Budapest (1930) 18.

¹⁴ Babits: *i. m.* (12. j.) 105.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Váradi E.: Tibullus és Propertius tanítása Magyarországon 1945-ig. *AntTan* 49 (2005) 209–227.

¹⁷ Uo. 217.

¹⁸ Uo. 224.

¹⁹ Uo. 219: „A legtöbbször (4–7-szer) idézett versek az I. 19 (*Non ego nunc tristes*), az I. 22 (*Qualis et unde*), a III. 2. (*Orphea*), a IV. 1. (*Hoc quodcumque vides*), a IV. 6. (*Sacra facit*) és a IV. 11. (*Desine Paule*).”

²⁰ Róna: *i. m.* (3. j.) 149. Vö. *Anthologia Latina*. Szerk. Pirchala I. Budapest (1880).

²¹ Váradi: *i. m.* (16. j.) 226.

A LATIN SZÖVEG ÉS BABITS FORDÍTÁSÁNAK VISZONYA

Ahhoz, hogy a *Propertius elmondja gyönyörűségeit* szövegének forrását megalapozottan lehessen azonosítani,²² érdemes a Babits korában ismert, és már az *Erato* megjelenése előtt létező, modern Propertius-kiadásokat textológiai szempontból rendszerezni, és megvizsgálni azokat a kulcsjelentőségű sorokat, amelyek szerepet játszhatnak a szövegforrás megtalálásában. Ebben a munkában Enk 1911-es latin kommentárja alapos segítséget nyújthat. Enk szerint a Propertius-kiadással foglalkozók közül többen is megfogalmaztak néhány olyan javaslatot, amely a soroknak ma ismert sorrendjét jelentősen befolyásolta volna. Például Housman 1–8., 37–40., 9–24., 49–50., 29–30, 27–28., 25–26., 51–54., 41–48. és végül 31–36. sorok sorrendjét javasolta.²³ De Dousa, Fonteinus, Otto és Risberg is több sorcserére tett javaslatot,²⁴ ezek ismertetésétől mégis eltekintünk, mert Babits fordítása alapján egyértelműnek tűnik, hogy a fordításhoz olyan kiadást használt, amely a ma is ismert sorrendet követi.

A sorok elrendezésén túl két textológiai kérdést érdemes kiemelni Enk kommentárjából: a 49. sorban a *lucet/licet*, illetve az 53. sorban a *spiramus/speramus* szövegváltozatokat.²⁵ A 49. sor Enk szerint a következő:

*tu modo, dum licet, o fructum ne desere vitae.*²⁶

A *dum licet* helyett *dum lucet* kifejezés mellett érvel Brandt, mert úgy véli, hogy a nappal-élet és éjszaka-halál metaforikus kapcsolat szép gondolat, ami a *dum lucet* 'amíg fénylik' kifejezésből könnyen kiolvasható.²⁷ Ezzel szemben Housman azzal érvel, hogy bár a modern ízlés számára költőinek tűnik a *lucet* metafora, valószínűtlennek tartja, hogy a latin szerző ilyet írjon anélkül, hogy valamivel felvezetné ezt a költői képet.²⁸ Enk ezzel egyetértve, Müller kiadását²⁹ követve a *dum licet* változatot fogadja el.³⁰

Bár úgy tűnik, hogy Housman érve lezárta a textológiai vitát a *dum licet* javára, valójában a *dum lucet* verzió sokkal elterjedtebb. Müller és Enk változatával szemben legalább tíz olyan kiadás vagy fordítás ismert, amelyek a *dum lucet* vagy annak lefordított változatát támogatják. Ezeket az 1. táblázat foglalja össze elkülönítve az *Erato* előtti és utáni szövegeket.

²² Babits: *i. m.* (1. j.) 26–28. Babits fordításának részleteit a továbbiakban az *Erato* 1921-es kiadásából idézem.

²³ P. J. Enk: *Ad Propertii carmina commentarius criticus*. Zutphaniae (1911) 114.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo. 117.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ S. Propertii *Elegiae*. Ed. L. Mueller. Lipsiae (1910) 39.

³⁰ Enk: *i. m.* (23. j.) 117.

1. táblázat

Gantillon (1985)	<i>Only, while it is yet day, do not you fail to grant me the joys of life!</i> ¹
Rothstein (1898)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae!</i> ²
Phillimore (1906)	<i>Only do you not abandon the fruition of life while there is yet light!</i> ³
Butler (1912)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae! Cynthia, do thou only while the light is yet with thee forsake not the joy of life!</i> ⁴
Jachmann (1935)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae!</i> ⁵
Alfonsi (1953)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae!</i> ⁶
Rudd (1982)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae!</i> ⁷
Flaschenriem (1997)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae!</i> ⁸
Katz (2004)	<i>tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae! But you, while there's light, don't neglect the fruit of life!</i> ⁹
Flach (2011)	<i>dum lucet!</i> ¹⁰

¹ *The Elegies of Propertius*. Ed. P. J. F. Gantillon. London (1895) 46.

² *Die Elegien des S. Propertius*. Ed. M. Rothstein. Berlin (1898) 240.

³ J. S. Phillimore: *Propertius*. Oxford (1906) 57.

⁴ *Propertius with an English Translation* by H. E. Butler. London (1912) 106–107.

⁵ G. Jachmann: Eine Elegie des Properz – Ein Überlieferungsschicksal. *RhM* 84 (1935) 194.

⁶ L. Alfonsi: Elegiaca: Teoria properziana dell' amore. *Latomus* 12 (1953) 435.

⁷ N. Rudd: Theme and Imagery in Propertius 2. 15. *CQ* 32 (1982) 154.

⁸ B. Flaschenriem: Loss, Desire, and Writing in Propertius 1.19 and 2.15. *ClAnt* 16 (1997) 273.

⁹ *The Complete Elegies of S. Propertius*. Ed., trans. V. Katz. Princeton–Oxford (2004) 136–137.

¹⁰ S. Propertius: *Elegien: Kommentar*. Ed. D. Flach. Darmstadt (2011) 49.

Ha a magyar fordításokat nézzük, akkor itt is a *dum lucet* verzió az elterjedtebb, ugyanis Csengeri János („Az élet virágát, *míg süt a nap*, tépje”)³¹ és Tóth Béla is („Élvezd hát élted gyönyörét, *míg rád süt a napja*”)³² ezt jeleníti meg fordításában. Velük szemben Vas István egyedülként a *dum licet* változatot választotta („Szedd a gyümölcsöt, *amíg lehet*, és kínálja az élet.”).³³ Érdekes módon Babits fordítása egyik kategóriába sem sorolható. Sem a *lucet*, sem *licet* nem jelenik meg a versében, amelynek 49–50. sora így hangzik:

*tu modo, dum licet, o fructum ne desere vitae.
omnia, si, dederis, oscula pauca dabis.*
„Te pedig, édesem, élvezz! élvezz! – Csókjaidat ha
mind elcsókoltad: látni fogod, be kevés!”

Azt nem lehet tudni, hogy Babits ismerte-e a textológiai kérdést a 49. sorral kapcsolatban, de az látszik, hogy az időhatározói alárendelés teljesen eltűnt a fordításból, az 50. sor pedig olyan hosszú lett, hogy a mondat eleje az előző sor végére került. Ennek oka az *élvezz! élvezz!* ismétlése, amely költői eszköz jellemzően többször is előfordul a fordításban: a *boldog* (1–2. sor), később a *hamarább* háromszor (31–33. sor), vagy az *isten* (28., 40. sor), illetve a

³¹ *Propertius elégiái*. Fordította Csengeri J. Budapest (1897) 43–45.

³² Tóth B.: *Carmina II.* könyv 15. *Alföld* 9 (1958) 70.

³³ Vas I.: *Énekek éneke: A világirodalom szerelmes verseiből*. Budapest (1957) 53.

gyász (45–46. sor), valamint a *látni fogod* és a *látod* (50–51. sor) szavak ismétlődnek anélkül, hogy ennek Propertius versében előzménye lett volna. Babits önkényes változtatásaira még érdemes visszatérni a textológiai kérdések után.

A *lucet/licet* mellett a másik kérdés a szövegváltozatokkal kapcsolatban az 53. sor *spiramus/speramus* változata, melyet Enk ebben a formában tart elfogadhatónak:

*sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes*³⁴

A *spiramus* Scaligeri javítása, amelyet Phillimore – Enk szerint nem jogosan – elvetett.³⁵ A szövegváltozatok helyzete azért is fontos, mert a vers utolsó előtti soráról van szó, amely így még hangsúlyosabb. A korábban említett kiadások, fordítások és tanulmányok alapján úgy tűnik, hogy a többség elfogadja a *spiramus* változatot, ami ellenőrizhető az alábbi 2. táblázatban. A táblázat elkülönítve mutatja be az *Erato* előtti és utáni kiadásokat, fordításokat, tanulmányokat:

2. táblázat

Gantillon (1895)	<i>us who now love and hope so much.</i> ¹
Rothstein (1898)	<i>sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,</i> ²
Phillimore (1906)	<i>for all our high sallies of hopes,</i> ³
Müller (1910)	<i>Sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,</i> ⁴
Enk (1911)	<i>sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes</i> ⁵
Butler (1912)	<i>sic nobis, qui nunc magnum speramus amantes, so we that love and whose hopes are high</i> ⁶
Jachmann (1935)	<i>sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,</i> ⁷
Alfonsi (1953)	<i>magnum spiramus amantes</i> ⁸
Flaschenriem (1997)	<i>sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes, so for us, who now draw deep breath and love</i> ⁹
Katz (2004)	<i>sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes: it's the same for us, lovers who now breathe vigorously</i> ¹⁰
Flach (2011)	<i>magnum spiramus</i> ¹¹

¹ Gantillon: *i. m.* (31. j.) 46.

² Rothstein: *i. m.* (32. j.) 241.

³ Phillimore: *i. m.* (33. j.) 57.

⁴ Mueller: *i. m.* (29. j.) 39.

⁵ Enk: *i. m.* (23. j.) 117.

⁶ Butler: *i. m.* (34. j.) 106–107.

⁷ Jachmann: *i. m.* (35. j.) 195.

⁸ Alfonsi: *i. m.* (36. j.) 435.

⁹ Flaschenriem: *i. m.* (38. j.) 273. A tanulmány megemlíti, hogy az 53. sor fordítását Richardson 1977-es fordításából kölcsönözte.

¹⁰ Katz: *i. m.* (39. j.) 138–139.

¹¹ Flach: *i. m.* (40. j.) 59. Flach szerint a javítást Adrianus Turnebus jegyzi, akinek Scaligeri a tanítványa volt. Flach állítása szerint a *magnum spirare* kifejezés elég gyakori a római irodalomban, míg a *magnum sperare* szókapcsolatra nincs más példa a vizsgált Propertius-elégán kívül.

³⁴ Enk: *i. m.* (23. j.) 117.

³⁵ Uo.

A magyar fordítások többsége szintén a *spiramus* verziót részesíti előnyben. A négy ismert fordítás közül Csengeri („Úgy járhatunk, s kik ma szerelmet **lehellünk**”)³⁶ és Vas szövegéből is ez derül ki („így járunk mi, akik ma **leheljük** a drága szerelmet”).³⁷ Ezzel szemben Tóth fordításánál nehezen eldönthető, melyik változat érvényesül, mert az *árasztja* (‘leheli’) megfelelhet a *spiramus*-nak, míg a *vágy* szóban a *speramus* érvényesül: „Mink is, kiknek a szíve ma még **árasztja a vágyat**”.³⁸

A fentiek után Babits sorait nem egyszerű besorolni a két csoport valamelyikébe:

*sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,
forsitan includet crastina fata dies.*
„Éltünk büszke gyönyör, ragyogás; s holnapra mögöttünk
döngve becsapja talán érckapuját a halál.”

Az *éltünk* szó asszociációs mezőjét vizsgálva a *spiramus* fordításából könnyebben megmagyarázható, mint a *speramus*-ból, de azt be kell látni, hogy a többi magyar fordítás sokkal egyértelműbbé teszi, hogy melyik változatot követi.

Az Enk kommentárjából kiemelt két hangsúlyos textológiai probléma után érdemes megemlíteni néhány olyan szöveghelyet Babits fordításában, amelyek annyira sajátosak, mintha Babits nem is Propertius versét fordítaná. Már a 27. sorban szereplő *amor columbae* magyarított változata is előzmény nélkül bővül az *örök* jelzővel (*a gerlék egyforma s örök szerelemben*), de még látványosabb az eltérés a 28. sorral folytatva:

*exemplo iunctae tibi sint in amore columbae,
masculus et totum femina coniugium.*
„mint ahogy a gerlék egyforma s örök szerelemben
csókosan élvezik át isteni életüket.”

A latin és a magyar sor között nincs semmiféle tartalmi kapcsolat, legfeljebb hangulati. A fordításból leginkább az *isteni* jelzőre érdemes figyelni, amely a korábbi *örök*, illetve a 39. sorban olvasható *mennyek*, valamint a 40. sorban ismétlődő *isteni* szavakkal összekapcsolva egyfajta szakralizáló jelleget kölcsönöz a fordításnak. De még ide lehet kapcsolni a 26. sorban megjelenő *szent lánc* (*catena*) kifejezést is,³⁹ amelyből a *szent* jelző szintén előzmény nélküli a latin szövegben, ahogy a többi felsorolt szó is, a *mennyek* pedig kifejezetten keresztény vonatkozású fogalom. A politeizmusra emlékeztető *deost* a 48. sorban Babits egyes számban fordította (*istent*), ami kissé monoteista hangulatot teremt a fordításban, legalábbis a latin szöveghez képest. A többi idézett résszel együtt pedig már a versre jellemző fordítói tenden-

³⁶ Csengeri: *i. m.* (41. j.) 45.

³⁷ Vas: *i. m.* (43. j.) 53.

³⁸ Tóth: *i. m.* (42. j.) 70.

³⁹ Gantillon szerint a *catena* egy utalás arra az *Odysseiából* is ismert (VIII, 275.) mitológiai láncra, amely Marsot és Venust szétválaszthatatlanul összekötötte, amikor Vulcanus csapdát állított nekik. Ezzel szemben Rothstein és Shackleton Bailey más római szerzőktől (pl.: Tib. III, 11, 15; Ov. *Met.* IV, 678; Mart. XII, 43, 9; Lucr. IV, 1205) eredeztetik a szerelmeseket összekötő lánc képét. Vö. Gantillon: *i. m.* (31. j.) 46; Csengeri: *i. m.* (41. j.) 198; *Latin Erotic Elegy: An Anthology and Reader*. Ed. P. A. Miller, London – New York (2002) 191; Rothstein: *i. m.* (32. j.) 238; D. R. Shackleton Bailey: *Propertiana*. London (1956) 93.

ciáról, paradigmáról lehet beszélni, amelyek a klasszikus, pogány nyelvhez képest inkább a magyaros, keresztény kultúrkörhöz kapcsolódnak.

Ehhez a mondhatni krisztianizáló tendenciához kapcsolható a 46. sor fordítása is, amelyben a latin szövegben szereplő kiengedett haj (*crinis solvere*) szimbolikus jelentését az *alázna porig* kifejezésben jelenítette meg. A kiengedett haj sok mindent jelenthetett az ókorban (pl.: szexuálisan szuggesztív cselekedet, a vallásos áhítat jele, a férjezetlen lányok hajstílusa stb.),⁴⁰ így többek között ez a gyász jele is, ahogy ebben az esetben a kommentárjában Miller⁴¹ és a tanulmányában Sullivan⁴² is megállapították. Valószínűleg ezt Babits is tudhatta, de ő a gyász szimbólumai közül inkább a zsidó-keresztény kultúrára jellemző por- vagy hamuszórászt választotta,⁴³ legalábbis a *porig alázna* kifejezésben leginkább ezt az értelmet lehet felfedezni a gyással kapcsolatban, a *haj (crinis)* viszont nem jelenik meg a fordításban. Babits vélhetően azért dönthetett a változtatás mellett, mert a kiengedett haj a magyar, illetve a keresztény kultúrában nem ennyire egyértelműen beazonosítható, vagy legalábbis a porszórás sokkal egyértelműbb.

A versen kívüli kapcsolódásként a keresztény témához érdemes felidézni Babits-levelét e tanulmány elejéről, amelyet Kosztolányinak írt, és amely levélben Szent István ünnepén Proptertius nyelvére hivatkozott.⁴⁴ Akkor Babits a római Palilia ünnepre utalhatott, amely a már említett jellemzőiben nagyon hasonlít a magyar államalapítás ünnepére. Érdemes lenne ezt a krisztianizáló tendenciát alaposabban megvizsgálni, mert Babits költészetében valószínűleg nem példanélküli a kereszténység vagy a keresztény irodalom iránti elköteleződés (lásd *Amor Sanctus*).

Visszatérve az előzmény nélküli fordítói megoldások bemutatására, a következő szembevető szövegváltoztatás a 36. sorban olvasható, amelynek konkrét, egyértelmű jelentését Babits metaforikusan adta át:

huius ero vivus, mortuus huius ero.
„Ő volt hajnalom, és ő legyem alkonyom is!”

A latin sor szavainak elrendezése egy *chiasmust* mutat, amelynek tükröző tengelye pont a pentameter határán van, ez azonban a magyar változatban nem látszik. Ehelyett a két napszak (*hajnal, alkony*) szimbolizálja az élő (*vivus*) és halott (*mortuus*) szerelmet. Mindkét metafora felidézi az elégia elején olvasható fényes-sötét ellentétet (*nox candida*), így a fordítás hangulata líraibb a latin eredeténél. Azonban a 36. sor *hajnal*-metaforájánál is látványosabb változtatás a fordításban a 38. sor:

illa velit, vitae longus et annus erit.
„s nem sirnék, amikor hívna a csónakos agg.”

⁴⁰ C. H. Cosgrove: A Woman's Unbound Hair in the Greco-Roman World, with Special Reference to the Story of the „Sinful Woman” in Luke 7:36–50. *JBL* 124 (2005) 691.

⁴¹ Miller: *i. m.* (60. j.) 193.

⁴² J. P. Sullivan: The Politics of Elegy. In: P. A. Miller: *Latin Erotic Elegy: An Anthology and Reader*. London – New York (2002) 315.

⁴³ Vö. Jób 7,5; Eszt 4,1–3

⁴⁴ Vö. Babits: *i. m.* (4. j.) 94.

A *csónakos agg* kifejezés egyértelműen Charónra vonatkozik, és a halálra, de a latin szövegben ennek szintén semmilyen előzménye sincs, legfeljebb az élet rövidségére vonatkozó megállapításokból lehet a halálra, és így Charónra asszociálni. Ugyanilyen bővítésnek tűnik a 40. sorban a *koldus*, amelyet vélhetően a *quivis*nek lehet megfeleltetni:

nocte una quivis vel deus esse potest.
„koldus is isten lesz isteni karjaiban!”

Ha Babits a Rothstein-féle kommentárt használta, akkor a *koldus* előzménye az *Elendesten* ('legnyomorultabb') lehetett, amely kifejezéssel Rothstein a *quivis* végletekig elvitt jelentését magyarázta.⁴⁵ Mivel máshol nem olvasható hasonló magyarázat, ez is a Rothstein-féle kiadás használata mellett szól.

Az előbbi példával szemben az utolsó sor önkényes fordítása nem magyarázható egyik kommentárral sem, azonban Babits korábbi Oscar Wilde-fordításából, a *Charmides*ből idézett sorokban (I. 9. vszk.) több hasonlóságot lehet felfedezni:

„s lezárta az őr zord keze a sima érckaput.”⁴⁶
*And with stout hands the warder closed the gates of polished brass.*⁴⁷

Alaposabban megvizsgálva a Wilde-verset, a folytatásban újabb kapcsolatot lehet felfedezni Babits Propertius-fordításával, ugyanis az 51. sor *corollas* szavát *rózsaként* fordította, amelynek szíromhullása az említett *Charmides* I. 10. versszakában jelent meg korábban a 3. sorban:

„s hogy hullanak a rózsá szirmai”⁴⁸
*And the rose-petals falling from the wreath.*⁴⁹

A *Charmides*-fordítás jelentőségét növeli, hogy Babits a *Pávátollak* előszavában cím szerint megemlíti ezt a verset, mert olyan sok hatás jelenik meg benne saját költészetéből: „És némelyik — mint a Charmides, vagy a Lótuszevők — egészen megtelt így a saját költészetem képzetvilágával, a saját lelkem színeivel...”⁵⁰ Az említett fordítás 1911-ben jelent meg először a *Nyugatban*,⁵¹ ezért a Propertius-fordításra tett hatását nem lehet teljesen kizárni.

A Prop. II, 15 elégia átfogó elemzése és textológiai kérdéseinek bemutatása után már elegendő ismeret áll rendelkezésre annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy Babits vajon

⁴⁵ Rothstein: *i. m.* (32. j.) 239. Miller kommentárjában megjegyzi, hogy az idézett sorból az euhémizmus filozófiai gondolat hatását lehet felfedezni annak paródiájaként, minthogy egy átlagos ember megistenüléséhez elegendő egy éjszaka Cynthiával. Vö. Miller: *i. m.* (60. j.) 192.

⁴⁶ Babits M.: *Pávátollak: Műfordítások*. Budapest (1920) 109.

⁴⁷ O. Wilde: *Charmides and Other Poems*. London (1913) 13.

⁴⁸ Babits: *i. m.* (67. j.) 109.

⁴⁹ Wilde: *i. m.* (68. j.) 13.

⁵⁰ Babits: *i. m.* (67. j.) 5. A *Charmides* hatását Babitsra a szakirodalom is jelentősnek véli. Vö. Rónay Á.: *Babits Mihály angol fordításai*. Budapest (2007) 242–244. <http://doktori.btk.elte.hu/lit/ronayagnes/disszertacio.pdf> (Megtekintés ideje: 2021. június 26.); M. Kurdi: An Ideal Situation? The Importance of Oscar Wilde's Drama in Hungary. In: *The Reception of Oscar Wilde in Europe*. Ed. S. Evangelista. London (2010) 249.

⁵¹ Babits M.: Wilde Oszkár költeménye: Charmides. *Ny* 4 (1911) 705–718.

melyik Propertius-szövegkiadásból dolgozhatott. Ha az 1921 (az *Erato* megjelenése) előtti időszakot nézzük, akkor Gantillon, Csengeri, Rothstein, Phillimore, Müller és Butler szövegei jöhetnek szóba (Enk művét azért kell kizárni, mert nem teljes szövegkiadás, hanem csak kommentár). Azonban, ha feltételezzük, hogy a latintanár Babits latin szöveget használt, akkor ki lehet zárni azokat a szerzőket, akik csak fordításokat jelentettek meg, így már csak Rothstein, Müller és Butler maradt. Közülük Müller és Butler kommentár nélkül adták ki, utóbbi angol fordítással együtt, Rothstein viszont német nyelvű kommentárban rögzítette megjegyzéseit az elégiákhoz.

Ezek alapján még lehetne mindhárom kiadás Babits forrása, mégis Rothstein szövegének használata a legvalószínűbb. A textológiai kérdések közül egyedül az 53. sor *spiramus/speramus* nyoma látszik Babits fordításán az *Éltünk büszke gyönyör* kifejezésből, vagyis inkább egy *spiramust* használó kiadás lehetett a magyar fordítás előzménye. Ezzel a Bulter-féle kiadást ki lehet zárni, mivel ott a *speramus* jelenik meg (a fordításban: *whose hopes are high*),⁵² viszont Rothstein és Müller szövegében is a *spiramus* olvasható az említett sorban.⁵³ Müller kiadása mellett nem szól más érv, legfeljebb az, hogy Rothstein változatánál újabb, de Rothstein szövegének második kiadása 1920-ban jelent meg,⁵⁴ pont egy évvel az *Erato* kiadása előtt, így a német kommentár komoly aktualitást szerezhetett magának abban az évben. Rothstein mellett szól az is, hogy Babits a 40. sor *quivis* szavát *koldus*nak fordította, amelynek előzménye lehetett a kommentár *Elendesten* 'legnyomorultabb' szava,⁵⁵ illetve az is, hogy az 51. sorban a *calathisszal* kapcsolatban pont azt a Vergilius-eclogát említi Rothstein, amelyet egyedülként fordított Babits (Verg. *Ecl.* V).⁵⁶

A felsorolt érveken túl érdemes ideidézni egy doktori disszertációt, melyet Némethy tanítványa, Schröder Imre írt *Propertius hatása Ovidiusra* címmel 1916-ban,⁵⁷ vagyis 5 évvel az *Erato* megjelenése előtt. Mivel arról nincs adat, hogy Schröder és Babits ismerte egymást, nem tűnik valószínűnek, hogy Babits olvasta a disszertációt, legfeljebb a dolgozatról szóló recenziót,⁵⁸ viszont Schröder írása bizonyíthatja Némethy hatását annak tanítványaira, így Schröder mellett Babitsra is. Ezenkívül az 1916-os disszertáció szakirodalma azt is megmutathatja, hogy abban az évtizedben a Propertius-kiadások közül Rothstein 1898-as kommentárja⁵⁹ és Csengeri János 1897-es fordítása⁶⁰ volt a legfontosabb forrás, legalábbis Schröder csak ezeket említette meg a bibliográfiájában,⁶¹ pedig akkor Müller kiadása már 6 éve létezett, tehát ez a példa is mutatja, mennyire meghatározó volt Rothstein szövege. Figyelembe lehet venni még Némethy Gézának az akadémián elhangzott 1916-os előadását is, amelyet az új Ovidius-kiadásával kapcsolatban mondott el, és amely szerint „[a] négy római elegiáköltő (Tibullus, Propertius, Lygdamus, Ovidius) művei közül idáig csak a Propertius-féle elegiák-

⁵² Butler: *i. m.* (34. j.) 106–107.

⁵³ Rothstein: *i. m.* (32. j.) 240; Mueller: *i. m.* (29. j.) 39.

⁵⁴ *Die Elegien des S. Propertius*. Ed. M. Rothstein. Berlin (1920²) I–II.

⁵⁵ Rothstein: *i. m.* (32. j.) 241.

⁵⁶ Uo.; Vö. OSzK Fond III/1703/43. 1r. (Törédék) (1554).

⁵⁷ Schröder I.: *Propertius hatása Ovidiusra*. Budapest (1916).

⁵⁸ Hegedűs I.: Schröder Imre: Propertius hatása Ovidiusra. Bölcsészdoktori értekezés. Budapest, 1916. 46 l. Leticus Péter: Tibullus hatása Ovidiusra. Bölcsésztdoktori értekezés. Budapest, 1916. 57 l. *EPhK* 40 (1916) 390–393.

⁵⁹ Vö. Rothstein: *i. m.* (32. j.).

⁶⁰ Vö. Csengeri: *i. m.* (41. j.).

⁶¹ Schröder: *i. m.* (78. j.) 45–46.

hoz rendelkezünk a mai kívánalmaknak megfelelő kommentárral, a mely Rothstein munkája s Berlinben Weidmannál 1898-ban jelent meg.”⁶²

Összességben tehát azt lehet mondani, hogy a korszakban kevés Propertius-kiadás volt elérhető, ezek közül is csak Rothstein munkája rendelkezett olyan kommentárral, amely használható volt a fordításban. Az említett változat nem tartalmaz olyan részletet, amely miatt el kellene vetni a lehetőségét annak, hogy Babits ezt használta, viszont vannak olyan fordítói megoldások, amelyek emlékeztethetnek Rothstein szövegére, és a korszakban is ez a változat volt a legnépszerűbb Némethy és tanítványa, Schröder tanúsága szerint, így tehát nagyon valószínű, hogy Babits is Rothstein kiadását használta.

A tanulmányban bemutatott önkényes fordítások, így például a 28., 38–39., valamint az 54. sor változtatásai egyetlen kiadással sem magyarázhatók, ezekben mind Babits egyéni, költői invenciója olvasható. Bizonyos kifejezésekben, mint például az *isteni, örök, mennyek, szent* és a *nem alázna porig* szavakban a keresztény kultúrkör kontextusa jelenik meg, míg a *tunica* ingként való fordításában a Polgár Anikó által domesztikációnak nevezett fordítói paradigma válik érzékelhetővé.⁶³ Ezeket a részeket a jövőben érdemes lesz tágabb kontextusban vizsgálni, akár az *Erato* többi fordítása, akár az életmű szintjén, hogy a megismert tendenciákat rendszerezve még alacsonyabban lehessen beszélni a babitsi fordítói paradigmáról.

SUMMARY

The translation of Propertius II. 15. plays a prominent role in the Latin poems of Babits' *Erato* (Ovid *Amores* I. 5. has a similar role as part of these two elegies' symmetrical pair). This is the first and only appearance of this Propertius translation in Babits' oeuvre, but his relationship to the classical author is not unprecedented. The name of Propertius also appears in Babits' correspondence and in his works about literary history, but he also worked with poems of Propertius during his Latin teaching career. This article primarily seeks to answer the question of what source Babits may have used for his translation, and whether there are connections between the sources or other translations of Babits'.

Keywords: Propertius, Babits Mihály, Cynthia, *Erato*, letters, translation, Christianity, domestication

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

⁶² Némethy: *i. m.* 1906 (2. j.) 583.

⁶³ Polgár A.: *Catullus noster: Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben.* Pozsony (2003) 48.

FÜGGELÉK

Propertius II, 15⁶⁴

O me felicem! o nox mihi candida, et o tu,
 lectule, deliciis facte beate meis!
 quam multa apposita narramus verba lucerna,
 quantaque sublato lumine rixa fuit!
 nam modo nudatis mecum est luctata papillis, 5
 interdum tunica duxit operta moram.
 illa meos somno lapsos patefecit ocellos
 ore suo, et dixit 'sicine, lente, iaces?'
 quam vario amplexu mutamus brachia! quantum
 oscula sunt labris nostra morata tuis! 10
 non iuvat in caeco Venerem corrumpere motu:
 si nescis, oculi sunt in amore duces.
 ipse Paris nuda fertur periisse Lacaena,
 cum Menelaeo surgeret e thalamo:
 nudus et Endymion Phoebi cepisse sororem 15
 dicitur et nudae concubuisse deae.
 quod si pertendens animo vestita cubaris,
 scissa veste meas experiere manus:
 quin etiam, si me ulterius provexerit ira,
 ostendes matri brachia laesa tuae. 20
 necdum inclinatae prohibent te ludere mammae:
 viderit haec, si quam iam peperisse pudet.
 dum nos fata sinunt, oculos satiemus amore:
 nox tibi longa venit, nec reditura dies.
 atque utinam haerentes sic nos vincire catena 25
 velles, ut numquam solveret ulla dies!
 exemplo iunctae tibi sint in amore columbae,
 masculus et totum femina coniugium.
 errat qui finem vesani quaerit amoris:
 verus amor nullum novit habere modum. 30
 terra prius falso partu deludet arantes,
 et citius nigros Sol agitabit equos
 fluminaque ad caput incipient revocare liquores,
 aridus et sicco gurgite piscis erit,
 quam possim nostros alio transferre dolores: 35
 huius ero vivus, mortuus huius ero.
 quod mihi si secum tales concedere noctes
 illa velit, vitae longus et annus erit.

⁶⁴ Rothstein: *i. m.* (32. j.) 234–242.

si dabit haec multas, fiam immortalis in illis:
 nocte una quivis vel deus esse potest. 40
 qualem si cuncti cuperent decurrere vitam
 et pressi multo membra iacere mero,
 non ferrum crudele neque esset bellica navis,
 nec nostra Actiacum verteret ossa mare,
 nec totiens propriis circum oppugnata triumphis 45
 lassa foret crines solvere Roma suos.
 hoc certe merito poterunt laudare minores:
 laeserunt nullos pocula nostra deos.
 tu modo, dum lucet, fructum ne desere vitae:
 omnia, si, dederis, oscula pauca dabis. 50
 ac veluti folia arentes liquere corollas,
 quae passim calathis strata natate vides,
 sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,
 forsitan includet crastina fata dies.

*Propertius elmondja gyönyörűségeit*⁶⁵

Boldog idő! Boldogságtól boldogított ágy!
 Éjjeli boldog idő! Boldog a bölcs szerető!
 Édes az esteli szóváltás a lámpavilágnál,
 és ha a lámpa kihunyt, édes az éjjeli harc. 5
 Változatos harc volt: majd meztelen emleje lett pajzs,
 majd dacosan komorult, s inge nyakára borult.
 Majd ha a pillákat szemeimre lenyomta az álom,
 csókkal nyitva ki, szólt: »Lanyha, te alva heversz ?«
 Két karodat hány-mód és hány ölelésre cserélted,
 s mily makacson késtek csókjaim ajkaidon! 10
 Oh csak az élvezetet ne vakítsd meg irigy takarással:
 tudd meg: a szem gyönyöre vezeti vágymat.
 Lásd, Helénát is meztelenül szerété meg Páris,
 amint Menelaos ágya közül kiszökött.
 S Endymion, kit a Nap ragyogó nővére megejtett,
 a csupasz istennőt meztelenül ölelé. 15
 Hogyha azért gonoszul takaróznál fekszel a párnán,
 meglásd, kandi kezem összeszakítja ruhád!
 Sőt ha tovább ingerled a vágyam durva haraggá,
 rózsákat karodon mély harapás sebe fest. 20
 Nem gátolhat a játékban tömör és kerek emlőd,
 hadd szégyellje magát az, aki csúf s anya már,
 de te itasd szemem a buja látás drága borával,
 míg csak túri a sors, s nem jön a végtelen éj.

⁶⁵ Babits: *i. m.* (1. j.) 26–28.

- Óh bár úgy fonnánk testemmel testedet egybe,
 hogy szent láncokat szét sose törje idő,
 mint ahogy a gerlék egyforma s örök szerelemben
 csókosan élvezik át isteni életüket. 25
- Balga keresheti csak végét az igaz gyönyöröknek,
 mert az igaz vágy nem ismeri a zabolát;
 és hamarabb megcsalja a gazdát a bevetett föld,
 és hamarabb űz Sol zord fekete lovakat,
 és vizeit hamarabb csalogatja vissza a forrás,
 száraz medrében hagyva halott halait,
 mint hogy én máshoz dobogó szívvel közelítsek: 30
 Ő volt hajnalom, és ő legyen alkonyom is!
 Adna ily éjeket, életnek sok volna egy év is!
 s nem sirnék, amikor hívna a csónakos agg.
 Adna sok ily gyönyör-éjt, ragyogó mennyekbe röplőnek:
 koldus is isten lesz isteni karjaiban! 35
- S bár mindenki csak ezt vágyná: vigadozva heverni
 vig szeretők bor- s mézillatu combjai közt:
 kard, kürt, hadihajó nem volna, se gyilkos erőszak,
 Ádria nem verné harcosaink tetemeit,
 s Róma! örök diadalmaidért gyűlölve örök gyász,
 gyermekeid gyásza most nem alázna porig! 40
 Engem méltán ér unokák dicsérete: istent
 nem sértette vidám örömeim pohara.
 Te pedig, édesem, élvezz! élvezz! — Csókjaidat ha
 mind elcsókoltad: látni fogod, be kevés! 45
- Látod? —: az elnyilt rózsáról hullongnak a szirmok,
 sárguló levelek usznak a váza vizén!
 Éltünk büszke gyönyör, ragyogás; s holnapra mögöttünk
 döngve becsapja talán érckapuját a halál. 50

